
ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆԻ ՍԿԶԲՆԱՎՈՐՈՒՄԸ. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

ՀԱՅԿ ԿՈՆՋՈՐՅԱՆ

XVII դարից սկսած՝ Եվրոպան թևակոխեց փոփոխությունների նոր և դրամատիկ ժամանակաշրջան: Դրանք պարառում էին տնտեսությունը, հասարակական կառուցվածքը, քաղաքականությունը, մշակույթը, կրոնը, պետական գաղափարախոսությունը և այլն: Ըստ **Ն. Դեյվիսի**¹՝ այս տեղաշարժերն ունեին երեք հիմնական աղբյուր.

- *տեխնոլոգիական փոփոխություններ,*
- *ընկերային փոփոխություններ,*
- *ինտելեկտուալ փոփոխություններ*¹:

Նոր դարերի արշալույսը նշանավորվեց **Արդյունաբերական հեղափոխությամբ**: Կատարվեցին մի շարք տեխնոլոգիական նորամուծություններ, փոխվեցին աշխատանքի կազմակերպման եղանակները, որոնք իրենց հերթին փոխեցին մարդու և աշխատանքի նախկին հարաբերությունները²: Տեղի ունեցավ աշխատանքի լայնածավալ մեխանիզացիա³: **Գ. Սնուքսի** բնորոշմամբ՝ արդյունաբերական հեղափոխությունը «*տեխնոլոգիական հարացույցի փոփոխություն*» էր, ըստ էության, առաջինը Նեոլիթյան հեղափոխությունից հետո՝ 10.600 տարիների ընթացքում⁴: Կերպափոխություն՝ ագրարային հասարակությունից դեպի արդյունագործական հասարակություն:

Նոր ժամանակների մտավոր կերպափոխությունները

Նոր ժամանակները նշանավորվեցին մտավոր կյանքի աննախադեպ զարգացմամբ: Դրան էապես նպաստեց մտավորական դասի կազմավորումը, որը պետք է հանգեցներ արդի գիտության ձևավորմանը՝ մեխանիկա, մաթեմատիկա, ֆիզիկա, քիմիա, հումանիտար գիտություններ: Ծավալվեց մի ըն-

¹ **Davies N.**, Europe, A History, London 1996, p. 1011.

² **Evans M.**, A Short History of Society, London 2006, p. 32.

³ **More Ch.**, Understanding The Industrial Revolution, London 2000, p. 4.

⁴ **Snooks G. D.**, Was The Industrial Revolutioan Neseccary, London 2002, pp. 1, 19.

դարձակ և համալիր շարժում, ինչպիսին էր Լուսավորականությունը⁵։ Այն Եվրոպայի, այսպես կոչված, երկարատև XVIII դարն էր (*long eighteenth century*)։ Ժամանակագրորեն ընդգրկում էր մոտավորապես 1685-1815թթ., երբ աշխարհը դարձավ արդիական⁶։ Վերածննդի մշակութային և Ռեֆորմացիայի կրոնական շարժումներն արդյունավետ էին իրենց փիլիսոփայական հիմնավորումներն ու քաղաքական դրսևորումները։

Լուսավորականությունը եվրոպական մտքի համալիր շարժում էր, որի հիմնարար կետերից մեկը հին կարգերի՝ *ancien regime*⁷, քննադատությունն էր։ Հարկավ, տեսական քննադատությունն ուղեկցվում էր կիրառական ջանքերով՝ ամբողջացնելով ժամանակաշրջանի թելադրանքը՝ իբրև այլափոխման հրամայական։ Բայց այս այլափոխումը միտված չէր նախկին կարգի համընդհանուր ժխտմանը, թեպետ «դարաշրջանի ծրագիրը»⁸ որոշ հետազոտողներ բնորոշում են իբրև **սպեղծագործ ավերում**։ Միտված լինելով ինքնանորոգման՝ այն քանդում էր անկենսունակ հինը՝ զուգահեռաբար ստեղծելով մի նոր տարածք, որտեղ պետք է վերածնվեր եվրոպական քաղաքակրթությունը՝ ապագայի նոր հեռանկարներով և հնարավորություններով։

Հասարակական կարգի արդիականացման ծրագրերը

Հասարակական կառույցի տեսական վերաիմաստավորման փորձերն ակտիվացան քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական բոլոր գործընթացներին զուգահեռ. հեղափոխություններ, արդյունաբերական հեղափոխություն, կապիտալիզմի զարգացում, գիտական մտքի դինամիկ աճ և այլն։ Կարևոր խնդիր դարձավ կառուցել այնպիսի հասարակություն, որը կներդաշնակի XVIII դարի քաղաքացու ձգտումներին, լինի ռոմանտիկ, թե ռացիոնալիստ։ Նախկին

⁵ Ժամանակակիցներն այս ֆենոմենը բնորոշում էին տարբեր անուններով՝ “this enlightened century”, “lumières” (lights), “Aufklärung” (enlightenment), “illuminismo” (illumination), իսկ հետևելով Թ. Փեյնին՝ 1794թ.-ից՝ “Age of Reason”. Ի. Կանտի ձևակերպմամբ, Լուսավորականությունը «Մարդկության ազատումն է սեփական տհասությունից»- **Withers Ch. W.J.**, *Placing the Enlightenment*, London 2007, p. 2.

⁶ **Withers Ch. W.J.**, *Placing the Enlightenment*, p. 1-Փիլիսոփայորեն, «մոդեռնիզմը» հիմնարար արժեքների վերացական համախումբ էր՝ հանդուրժողականություն, անհատի ազատություն, ժողովրդավարություն, հավասարություն, արտահայտվելու ազատություն, գիտելիքի նկատմամբ հավասար իրավունքներ։

⁷ **D. M. McMahon**, *Enemies of The Enlightenment*, *The French Counter-Enlightenment and Making of Modernity*, New York 2001, p. 14.

⁸ **Taylor C. and Buckle S.**, *Hume and The Enlightenment*, London 2011, p. 154.

people (ժողովուրդ) կամ **subject (ենթակա)** եզրույթների փոխարեն աստիճանաբար տիրական դարձավ **citizen (քաղաքացի)** եզրույթը⁹:

Առաջացան երեք հիմնական ուղղություններ, որոնք զարգացրին հասարակական կառույցի արդիականացման սեփական մոդելները: **Արմատական ազատական.** սա հեղափոխականության և ծայր ուղիղնալիզմի գաղափարական դրսևորումն էր: Այս ուղղության ամենավառ ներկայացուցիչն էր ֆրանսիացի մտածող Ժ.-Ժ Ռուսոն: Իր հիմնարար աշխատությունների մեջ՝ «Հանրային դաշինք», «Էմիլ», քննության առնելով մարդկային համակեցության զարգացումը բնական իրավիճակից մինչև ժամանակակից հասարակություն, նա քննադատում էր *քաղաքակրթական առաջընթացը*¹⁰՝ դրանում տեսնելով մարդկային համակեցության հիմնական ախտերը¹⁰: Բնական իրավիճակը, ըստ հեղինակի, խաղաղության և համերաշխության իրավիճակ էր, սակայն պատմական զարգացման ընթացքում այդ համերաշխությունն իր տեղը զիջել է ագահությանը, սնափառությանը, սոցիալական և տնտեսական անհավասարությանը և մարդկային այլ արատների: Այս հիմամբ հեղինակը կատարում է իր հայտնի պնդումը. մարդը ծնվել է ազատ, բայց ամենուր կապանքների մեջ է¹¹: Հասարակական կարգը նորոգելու համար նա առաջ է քաշում **հանրային դաշինքի** իր տեսությունը:

Դրա առանցքը մարդկային *կամքն* է: Նա տարբերակում է կամքի երկու տեսակ՝ մեկը, որն ուղղորդվում և կառավարվում է կրթերի կողմից, մյուսը՝ բանականության: Երբ երկրորդ տարբերակը դառնում է տիրական, վերաճվում է **համընդհանուր կամքի (General will)**¹²: Համընդհանուր կամքը նույնական չէ «բոլորի կամքի հետ»(Will of All)¹³: Այն ավելին է, քան մարդկանց անհատական կամքերի մեխանիկական հանրագումարը: Հանուր բարիքի արտացոլումն է, այլ ոչ թե առանձին խմբերի հատվածային շահերի դրսևորումը: Ընդդիմանալ համընդհանուր կամքին՝ կնշանակի ընդդիմանալ սեփական

⁹ Evans M., op.cit, p. 38.

¹⁰ Rousseau J. J., The Second Discourse: Discourse on the Origin and Foundations of Inequality Among Mankind, by S. Dunn, The Social Contract and The First and Second Discourses, New York 2002, pp. 81-84.

¹¹ Rousseau J. J., The Social Contract, by S. Dunn, The Social Contract and The First and Second Discourses, New York 2002, p. 156.

¹² Rousseau J. J., The Social Contract, by S. Dunn..., p. 10.

¹³ Qvortrup M., The Political Philosophy of Jean- Jacques Rousseau, New York 2003, p. 60.

կամքին¹⁴: Շնորհիվ համընդհանուր կամքի՝ հնարավոր է ստեղծել այնպիսի միություն, որը կհամապատասխանի բոլորի(և կամ մեծամասնության) պահանջներին ու կարիքներին: Ժ.-Ժ. Ռուսոյի հասարակական դաշինքը լուծում է հենց այս խնդիրը. «Գտնել միավորման այնպիսի ձև, որը միահամուռ ուժերով կպաշտպանի և կպահպանի յուրաքանչյուր մասնակցի իրավունքներն ու ունեցվածքը, և որտեղ յուրաքանչյուրը բոլորին միանալով՝ կհնազանդվի միայն ինքն իրեն, բայց միևնույն ժամանակ կմնա նույնքան ազատ, որքան առաջ էր»¹⁵: Այլ խոսքով, Ռուսոյի իդեալը հանրապետությունն է, իսկ դրա կայացման հիմնական միջոցը՝ անհատի հասարակական դաստիարակությունը:

Անգլիայում արմատական ազատականության խոշորագույն ներկայացուցիչներից էր **Թ. Փեյնը**: Նա Ամերիկյան հեղափոխության գաղափարախոսներից էր: Նրա գաղափարներն ամփոփված են երկու կարևոր երկասիրություններում՝ «Մարդու իրավունքները» և «Առողջ բանականություն»: Դրանց գաղափարները հիմնված էին անհատի անսահմանափակ ազատության, ժողովրդավարության և սեփական ներկան կառուցելու՝ սերունդների անօտարելի իրավունքների վրա. «Յուրաքանչյուր սերունդ իրավունք ունի ինքնուրույն գործելու բոլոր հարցերում, ինչպես որ նախորդ սերունդները՝ նախորդ դարերում: Յուրաքանչյուր սերունդ ինքը պետք է որոշի ինչպես ապրել»¹⁶: Այս իրավունքի իրագործման առավել ներուձակ ճանապարհը, ըստ Փեյնի, սոցիալական հեղափոխությունն է իր տարասեռ դրսևորումներով:

Փոխզիջումային ազատական ուղղություն: Առաջինը **Թ. Հոբսն** էր և իր կործողային «**Լևիաթանը**»: Նպատակն էր հիմնավորել միապետությունը լուսավորական գաղափարների լույսով: Հեղինակը մեկնարկում էր հանրային դաշինքի այն տարակերպից, որն արդարացնում էր միապետի բացարձակ իշխանությունը նպատակների նկատմամբ՝ *pactum subjectionis*:

Իր այս մոտեցումը հիմնավորելու համար Հոբսը մեկնարկում է մարդու էության մասին հետևյալ ըմբռնումներից. մարդու բնական վիճակը (state of nature) կոնֆլիկտային է՝ պայմանավորված երեք պատճառներով՝ տարբերություններ, մրցակցություն և փառասիրություն¹⁷: Քանի որ մարդն իր էությամբ եսակենտրոն էակ է, հարկադիր իշխանության բացակայության պայմաններ

¹⁴ Rousseau J. J., The Social Contract, by S. Dunn..., p. 19.

¹⁵ Ռուսո Ժ. Ժաք, Հասարակական դաշինքի մասին, Երևան, 2000, էջ 63:

¹⁶ Paine Th., Political Writings; Rights of Man, by Br. Kuklick, Cambridge 2000, p. 63.

¹⁷ Hobbes Th., Leviathan, p. 77.

րում յուրաքանչյուրը ձգտում է բավարարել սեփական պահանջմունքները՝ սպառնալով մյուսների անվտանգությանը: Միևնույն բարիքի համար մրցակցությունը հաճախ բերում է հակադրությունների խորացման և արդյունքում՝ պատերազմի¹⁸: Մարդկանց դատողությունների և կրքերի բազմազանությունը նրանց ուղղորդում է միմյանց գերիշխելու մշտական պայքարի: Եվ այս պայմաններում անհնար է հասնել խաղաղության, առանց որևէ համընդհանուր վախի¹⁹, որը կկառավարի նրանց: Նման իրավիճակը ստիպում է ստեղծել այնպիսի համակարգ, որտեղ «շատերի կամքը ստորադասվում է մեկի կամքին»: Նրանք սահմանափակում են իրենց իրավունքների մի մասը՝ ձևավորելով իշխանություն, որը պետք է կառավարի նրանց²⁰: Եվ սա Թ.Հոբսը անվանում է համակեցություն(Common-wealth)²¹: Եվ հավատացած է, որ վերջինս կարող է հասնել իր կատարումին միայն լուսավորյալ և բացարձակ միապետի առաջնորդությամբ:

Այլ է **Ջ.Լոկի** պարագան, թեպետ նա ևս մեկնարկում է հանրային դաշինքի հղացքից: Նա հանդես էր գալիս սահմանադրական լուսավորյալ միապետության դիրքերից՝ միտված հավասարակշռելու միապետի և պառլամենտի իշխանությունները: Հեղինակն ասվածի տեսլականը տեսնում էր 1688 թ. *Փառահեղ հեղափոխության* հռչակած սկզբունքների մեջ:

Եվ այս առումով հույժ հատկանշական էր Լոկի **«Երկու տրակտատ կառավարման մասին»** տրամախոսությունը²²: Կրկին քննության առնելով մարդկային տեսակի և բնական իրավիճակի (state of nature) հարցը՝ Ջ. Լոկը դրանք դիտարկում է դրական լույսի ներքո: Ըստ հեղինակի՝ բնական իրավիճակը պատերազմական իրավիճակ չէ: Մարդիկ ծնվում են հավասար և ազատ, իսկ բնական իրավիճակը հավասարության և ազատության դրսևորման միջավայր էր: Եվ քանի որ մարդիկ բնականորեն հավասար են, ապա ոչ ոք իրավունք չունի մյուսների վրա հաստատելու իր իշխանությունը սեփական կամքով²³:

Մարդկանց բնական և հիմնարար իրավունքներից մեկը սեփականու-

¹⁸ **Hobbes Th.**, Leviathan, p. 77.

¹⁹ **Hobbes Th.**, op. cit., pp. 78-79.

²⁰ **Hobbes Th.**, op. cit., p. 107.

²¹ Ibid.

²² **Locke J.**, Two Treatises of Government, by P. Laslett, Cambridge, 2003.

²³ **Locke J.**, op. cit., p. 269.

թյան իրավունքն է²⁴: Մասնավոր սեփականության պահպանման անհրաժեշտությունն այն հիմնարար պատճառներից է, որի համար մարդիկ կազմում են դաշինք և ստեղծում քաղաքական իշխանություն: Ի հակադրություն Թ. Հոբսի՝ Ջ. Լոկը հայտարարում էր, որ քաղաքական համակարգի խնդիրն է «կանխել և նորոգել բնական իրավիճակի այն թերությունները, որոնք անհրաժեշտաբար բխում են յուրաքանչյուր մարդու՝ սեփական գործերի դատավորը լինելու հանգամանքից»²⁵: Ըստ հեղինակի՝ իշխանությունը սահմանափակված է օրենքով, իսկ վերջինս արտահայտում է մարդկանց կամքը(will)²⁶: Այն դեպքում, երբ իշխանությունը չարաշահում է օրենքը, մարդիկ իրավունք ունեն դեկլարիրին(ներին) գրկելու իշխանությունից և ձևավորելու նոր իշխանություն: Հենց այս հիմնադադափարով էլ Ջ. Լոկը հիմնավորում էր սահմանափակ (և պայմանական) իշխանության գաղափարը:

Հասարակական կառույցի արդիականացման երրորդ թևը **լուսավորյալ պահպանողական** ուղղությունն էր: Սրա հիմնավորողն ու ամենավաղ ներկայացուցիչն անգլիացի մտածող և քաղաքական գործիչ **Է. Բրըքն** էր: Նա փորձում էր ընկերային կառույցի նախկին՝ կրոնաաավանդական մոտեցումները ներբերել ժամանակակից մտածողության ծիր՝ դրան հաղորդելով արդիական շունչ և կենսունակության նոր լիցքեր: Պահպանողականության այս կերպը ոչ թե հետադիմություն էր, այլ քաղաքական արդիականացման կարևորագույն խթան:

Հանրային դաշինքի տեսությունից արտածված հասարակական կարգի արդիականացման այս երեք ծրագրերը ծնունդ տվեցին դարաշրջանի երեք գործողութենական ծրագրերի:

Առաջինը **լուսավորյալ բացարձակ միապետությունն էր**: Արդեն XVII դարի 2-րդ կեսից եվրոպական մի շարք երկրներում ի հայտ եկավ լուսավորյալ միապետների մի ամբողջ փաղանգ՝ Լյուդովիկոս XIV-ը (1643-1715)՝ Ֆրանսիայում, Մարիա Թերեզան (1740-1780) և Իոսիֆ II-ը (1780-1790)՝ Ավստրիայում, Ֆրիդրիխ II-ը (1740-1786)՝ Պրուսիայում, Գուստավ III-ը (1771-1792)՝ Շվեդիայում, Պետրոս I-ը (1682-1696) և Եկատերինա II-ը (1762-1796)՝ Ռուսաստանում:

Լուսավորյալ միապետության բնորոշ գծերից մեկը միապետների և փի-

²⁴ Locke J., op. cit., pp. 207-210.

²⁵ Locke J., op. cit., pp. 273-275.

²⁶ Locke J., op. cit., pp. 399-400.

լիստփաների «դաշինքն» էր: Դրանով միապետությունը փորձում էր աղերսվել գիտելիքին: Միապետները ցանկանում էին «պետությունը ենթարկել բանականությանը» և հասարակական վերնախավը կառուցակազմել ըստ բանական ծրագրի: Ն. Դեյվիսն այս իրողությունը բնորոշում է **«ինտելեկտուալ արսուլ-յուտիզմ»**, որտեղ արքայական ճաշակն ու հովանավորությունը կարող է սահմանել դարաշրջանի ողջ մշակութային կյանքը²⁷:

Լուսավորյալ միապետության ընդհանրական և տեղական առանձնահատկությունների մասին առկա է հարուստ գրականություն: Բավարարվենք՝ միայն հատկանշելով հետևյալը. համակեցական արդիականացման այս ծրագիրը ձգտում էր միմյանց հարմարեցնել ավատատիրության և կապիտալիզմի հիմնատարրերը և խուսափել արմատական տեղաշարժերից: Հարկավ, անուրանալի են նրա արդյունքները հասարակության բանական վերակառուցման, կառավարման և մշակութային նոր հարացույցների մշակման գործում: Սակայն դրանք իրագործելի էին լոկ այն սահմաններում, քանի դեռ չէին վտանգում հին ռեժիմի հիմքերը: Ուստի մենք հետևում ենք այն հետազոտողներին, ովքեր հակված են լուսավորյալ միապետությունը համարել տրանզիտիվության փակուղային ճանապարհ:

Երկրորդը **հեղափոխությունն էր**: Նկատի ունենք նախ և առաջ Անգլիական (1642-1648 թթ.) և Ֆրանսիական մեծ (1789-1794 թթ.) հեղափոխությունները: Դրանք համակեցական կյանքի արմատական վերափոխման ճանապարհ էին ապահովում: Ի չիք էին դարձնում ավատատիրական տնտեսվարման, հասարակական հարաբերությունների, կառավարման կարգի վերապրուկները և հաստատում կապիտալիզմի հիմնականույցները: Գործընթացն ուղեկցվում էր հասարակական բախումներով, զանգվածային սպանություններով և արյունահեղություններով: Սկսելով ազատությունների և հանրապետության հռչակմամբ՝ դրանք հաճախ վերադարձ էին կատարում դեպի (այս անգամ արդեն բուրժուական) միապետություն: Այս առումով խիստ դիպուկ է Ֆ. Էնգելսի միտքը. «Կրոմվելը մարմնավորում էր անգլիական հեղափոխության և՛ Ռոբեսպիերին, և՛ Նապոլեոնին»²⁸:

Երրորդ ուղին **հասարակական փոխզիջումն էր**: Ֆրանսիացիներից մեկուկես դար առաջ հայտնվելով հեղափոխական քաոսի և քաղաքացիական

²⁷ Davies N., op. cit, p. 925.

²⁸ **Энгельс Ф.**, Положение Англии: восемнадцатый век, К. Маркс, Ф. Энгельс, Сочинения, т. 1 (2 изд.), Москва, 1956, с. 602.

պատերազմի հորձանուտում՝ անգլիացիները շուտով փոխեցին իրենց պատմական ընտրությունը: 1688թ. **Փառահեղ հեղափոխությունն** անգլիացիների հեղափոխական փոխզիջումն էր²⁹ թագավորի և պառլամենտի, իշխանության և ժողովրդի միջև:

Փառահեղ հեղափոխությունն ընթացավ անգլիացիների ավանդական իրավունքների վերականգնման դրոշի ներքո (Traditional Right of nation)³⁰, որոնք ոտնահարել էր միապետությունը: Նրանք չգնացին առկա քաղաքական և ընկերային կարգի արմատական ժխտման ուղիով, այլ համադրելով ավանդականն ու ժամանակակիցը՝ իրենց համակեցական կարգը հարմարեցրին նոր ժամանակի պահանջներին: Փառահեղ հեղափոխությունն անգլիացիների ինքնանորոգման ճիգն էր: Նրանք ստեղծեցին սահմանադրական միապետություն, որի պայմաններում համադրվում էին ժողովրդի, ազնվականության և միապետի շահերը՝ հանուն ընդհանուր բարիքի (Common Wealth): 1763թ. Վոլտերն անգլիացիներին բնորոշում էր իբրև երկրի միակ ժողովուրդ, որը կարողացավ երկարատև պայքարով սահմանափակել թագավորի իշխանությունը և ստեղծել իմաստուն կառավարման կարգ, որտեղ արքան ունի իշխանություն՝ բարիք գործելու համար, իսկ ժողովուրդը մասնակցում է իշխանությանն առանց խառնաշփոթության³¹:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

XVII դարից սկսած՝ Եվրոպան թևակոխեց փոփոխությունների նոր և դրամատիկ ժամանակաշրջան: Գոյություն ունեցող համակեցական կարգը ենթարկվեց էական կերպափոխությունների: Դրանք ներառում էին երեք հիմնական ոլորտներ՝ տեխնոլոգիական փոփոխություններ, ընկերային փոփոխություններ և մտավոր փոփոխություններ: Արդյունաբերական հեղափոխության արդյունքում կատարվեցին մի շարք տեխնոլոգիական նորամուծություններ, փոխվեցին աշխատանքի կազմակերպման եղանակները, որոնք իրենց հերթին փոխեցին մարդու և աշխատանքի նախկին հարաբերությունները:

Նոր ժամանակները նշանավորվեցին մտավոր կյանքի աննախադեպ զարգացմամբ: Դրան էապես նպաստեց մտավորական դասի կազմավորումը, որը պետք է հանգեցներ արդի գիտության ձևավորմանը՝ մեխանիկա, մաթե-

²⁹ **Munck Th.**, The Enlightenment. A Social History 1721-1794, London 2002, p. 198.

³⁰ **Soffer R. N.**, History, Historians and Conservatism in Britain and America, New York 2009, p. 194.

³¹ **Withers Ch. W.J.**, Placing the Enlightenment, p. 25.

մատիկա, ֆիզիկա, քիմիա, հումանիտար գիտություններ: Ծավալվեց մի ընդարձակ և համալիր շարժում, ինչպիսին էր Լուսավորականությունը:

Առաջացան հասարակական կարգի արդիականացման մի քանի ուղղություններ՝ արմատական ազատական, փոխզիջումային ազատական և լուսավորյալ պահպանողական: Դրանք հիմնված էին ժամանակի խոշոր մտածողների տեսական գաղափարների վրա՝ Թ. Հոբս, Զ. Լոկ, Ժ.-Ժ. Ռուսո, Թ. Փեյն, Է. Բըրք և այլք: Այս երեք ծրագրերը ծնունդ տվեցին դարաշրջանի երեք գործողութենական ծրագրերի՝ լուսավորյալ բացարձակ միապետություն, հեղափոխություն և հասարակական փոխզիջում:

Բանալի բաներ - արդյունաբերական հեղափոխություն, տեխնոլոգիական փոփոխություններ, ընկերային փոփոխություններ, մտավոր փոփոխություններ, Լուսավորականություն, հասարակական կարգ, արդիականացում, արմատական ազատական, փոխզիջումային ազատական, լուսավորյալ պահպանողական:

ЗАРОЖДЕНИЕ ИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭРЫ: ПРОЕКТ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СТРОЯ

ГАЙК КОНДЖОРЯН

Начиная с 17 века Европа вступила в новый и драматичный период трансформаций. Совместная жизнь стран материка подверглась существенным изменениям. Они включали в себя три основных сферы – технологические изменения, социальные и интеллектуальные трансформации. В результате индустриальной революции был введен ряд технологических инноваций, изменились традиционные методы организации труда, что в свою очередь трансформировало прежнее отношение человека к труду.

Новые времена ознаменовались беспрецедентным развитием интеллектуальной жизни. Был сформирован класс интеллигенции, что должно было неизменно привести к формированию современных наук – механики, математики, физики, химии, гуманитарных наук. Развернулось пространное и комплексное движение, именуемое Просвещением.

Появилось несколько направлений модернизации общественного строя. Наиболее крупными были радикально-либеральное, компромиссно-либеральное и просвещенно-консервативное. Они зиждились на учениях великих мыслителей того времени, таких как Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Т. Пейн, Э. Берк и другие. Три данных проекта модернизации общественного строя

породили три плана действий - просвещенная абсолютная монархия, революция и общественный компромисс.

Ключевые слова – индустриальная революция, технологические изменения, социальные изменения, интеллектуальные изменения, Просвещение, общественный строй, модернизация, радикально-либеральное, компромиссно-либеральное, просвещенно-консервативное.

THE STARTING OF THE INDUSTRIAL ERA: SOCIAL ORDER MODERNIZING PROGRAMS

Hayk Kondjoryan

Since the 17th century, Europe has entered a new and dramatic period of changes. The order of life existence in the countries on the continent has undergone significant transformations. These have incorporated three fundamental spheres: technological, social and intellectual changes. The Industrial Revolution brought about technological innovations the traditional methods of work management have been modified, changing, in its turn, the former relationship between man and work.

The new era was marked by an unprecedented progress of intellectual life. This progress was prompted by a new social class of thinkers with highly developed intellectual powers, which led to the development of modern science: mechanics, mathematics, physics, chemistry and humanitarian sciences. This evolved into a large and complex movement, which was the Enlightenment Age.

Several directions modernizing public order came forth. Radical liberal direction, liberal compromise direction and enlightened conservative direction were amongst them. These were based on theoretical ideas of T. Hobbs, J. Locke, J. Jacques Rousseau, Th. Payne, E. Burke and other thinkers of the time. These three modernizing public order programs have given birth to three activity programs of the epoch: enlightened absolute monarchy, revolution and social compromise.

Key words – industrial revolution, technological changes, social changes, intellectual changes, Enlightenment, social order, modernization, radical liberal, liberal compromise, enlightened conservative.